

Bokmeldinger

Terje Tvedt:

Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt: den norske modellen.

Oslo: Gyldendal akademisk, 2003. 355 s.

Etter i stor grad å ha vært fredet i flere tiår, trenger det sørpolitiske system – ikke en dyneløfting i stor skala, men en intellektuell gjennomlufting i nasjonal skala... (Tvedt 2003, s.320).

Terje Tvedt og kritikken av norsk utviklingspolitikk – ”det sørpolitiske systemet”

Terje Tvedt, professor ved Geografisk institutt ved Universitetet i Bergen og forskningsleder ved Senter for utviklingsstudier, er en profilert person når det gjelder spørsmål som dreier seg om bistand eller utviklings samarbeid. Han har skrevet flere bøker hvor dette har vært tematisert på ulike måter, og har på oppdrag fra utenriksdepartementet gjennomført flere

omfattende studier og evalueringsrapporter om ulike sider ved dette. I 1992 skrev han rapporten *De private organisasjonene som kanal for norsk bistand. En analyse av utviklingstrekk i forholdet mellom den norske staten og den tredje sektor* (Oslo: Ministry of Foreign Affairs, 2, 1992). Denne ble året etter fulgt opp av *De frivillige organisasjonene som kanal for norsk bistand. En samling av 10 delstudier produsert i løpet av studien ”De private organisasjonene som*

kanal for norsk bistand" (Bergen: Senter for utviklingsstudier, 1993). Her gikk han forholdsvis langt i å kritisere både organisasjonenes egenframstilling, hvor deres ikke-offentlige karakter blir framstilt som et sterkt komparativt fortrinn, og det norske systemets vilje til bruk av frivillige organisasjoner som kanal for offentlige midler.

Som en del av den nylig avsluttede makt- og demokratiutredningen ga Tvedt i 2003 ut boken *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt: den norske modellen*. Jeg vil her søke å gjengi noen av hans sentrale poeng, og å relatere dem til den offentlige debatten om kristne organisasjoners rolle som pågikk våren 2004. Jeg ønsker å stille følgende spørsmål: Hvordan henger Tvedts grundige og fundamentalkritiske analyse av de underliggende premissene for norsk utviklingsarbeid sammen med hans krasse og populistiske kritikk av norsk misjons rolle i dette arbeidet?

Kritikk av "den norske modellen"

Tvedt griper saken bredt an i sin siste studie. Han har flere innfallsvinkler, men det logiske og kritiske drivet i boken hol-

des ved like fra begynnelse til slutt. En kortversjon kan uttrykkes omtrent slik:

Norge vil framstå som en humanitær stormakt, og for å oppnå dette må det skapes et nytt og annerledes bilde av Norge, av verden og av Norges rolle i verden. Denne prosessen framstår som et fellespolitisk prosjekt – og det kaller Tvedt den nasjonale dannelsesprosessen. Hele prosessen forutsetter imidlertid et bestemt politisk ønske og politiske vedtak. Men i arbeidet for å nå målet argumenteres det ikke politisk, det brukes en humanitær retorikk. På den måten oppstår det en diskrepans mellom politiske interesser og politiske valg på den ene siden og et avpolitisert språk på den andre. Tydelige politiske interesser ikles en tilsynelatende allmennmenneskelig og universell retorikk. Tvedt sier:

Utviklingshjelp går ut på å gjøre "den andre" normal ved å transformere variabler og særtrekk som forhindrer en slik utvikling. Sørpolitikk er i dette perspektivet en form for global sosialiseringssprosess der utviklingslandene og de fattigste blant de fattige i møte med sørprosjektets bærere eller

diplomater *skal omvendes* til bestemte forestillinger om utviklingens gang, men som systemet beskriver som så normale at de er kontekst-uavhengige og uten et bestemt historisk feste (s. 40, min utheving).

For å oppnå målet er det utviklet et system hvor statsforvaltning samarbeider tett med både frivillige/private organisasjoner (det sivile samfunn) og en rekke forskningsmiljøer. Frivillige organisasjoner utfører oppgaver på vegne av staten, som dermed blir avhengig av dem. Samtidig blir organisasjonene stadig mer avhengig av statlig finansiering. Dermed skapes ugjennomtrengelige bånd. De frivillige organisasjoner blir bundet av og til statens verdigrunnlag, de kan ikke utvikle sin egenart, og de mister sin funksjon som et utvidende supplement.

Den samme gjensidige avhengigheten finnes mellom statens sørpolitikk og forskning. Staten (NORAD/UD) finansierer forskning om utviklingsarbeid og dets resultat, og forskningsresultatene skal leveres til den som har betalt for jobben. Dette skaper bindinger begge veier: "Forskingssystemet er en legitimitetsdannende

aktør innenfor det grunnleggende samme verdifelleskap og meningsdannende system som forskerne skal utforske" (s. 156).

Tvedt kritiserer denne gjensidigheten, og han kaller den "nasjonalkorporativisme". Sivilt samfunn og stat står ikke mot hverandre, men forutsetter hverandre i et gjensidig interessefelleskap, på samme måten som forskere og oppdragsgivere. Det nasjonale prosjektet går ut på å skape allmenn tilslutning til både analysen, forståelsen av vår rolle som givernasjon (en humanitær stormakt), og å framstille hele prosjektet som noe som bygger på universelle verdier "der vi alle er i samme båt og har sammenfallende drømmer om utviklingens mål" (s. 230).

Denne harmoniseringen av spørsmål, hvor den politiske og etiske refleksjonen og diskursen så å si uteblir fordi det er innenfor et system som alle aktører tjener på (det nasjonalkorporative systemet), åpner videre for et utvidet handlingsrom både for "den diplomatiske scene for norsk freds- og menneskerettighetspolitikk", og for enkeltaktører som vil skape seg sitt eget "maktkabinett" og slik utvikle sin karriere (s. 311). Dette kaller Tvedt

"innside aiding" eller innsidehjelp og elitesirkulasjon.

Misjonen som passende hoggestabbe og symptom-bærer

Det er med andre ord en krass kritikk som blir rettet mot det sørpolitiske systemet. Den er fundamental i den forstand at Tvedt mener han avkler politikkenes fundament, og viser at den har innebygde selvmotsigelser. Her berøres viktige politiske og etiske spørsmål.

Det er vesentlig for Norge som et åpent samfunn at det pågår en løpende og levende samtale om hvilke verdier som skal styre vår sørpolitikk, om og i hvilken forstand denne politikkenes mål er universelle, og hvilke virkemidler man kan og bør bruke. Som et ledd i denne samtalen må det også være rom for at man tar opp enkeltsider ved sørpolitikken, f.eks. samspillet mellom staten og frivillige organisasjoner, eller det offentlige og kristne organisasjoner.

Det er likevel forunderlig at det er denne *smale* kritikken som får en slik plass i det offentlige rom, og at denne kritikken rettes spesifikt mot organisasjoner som representerer et element som bl. a. Tvedt selv gjentatte ganger etterlyser: en

selvstendig egenart. De kristne organisasjonene skiller seg nettopp fra andre aktører ved å ha en verdibasis som ikke er endimensjonalt knyttet til statens. Videre har de en praksis som i noen grad er selvstendig og går ut over det som det offentlige utfører, og som - uten å stå i motsetning til det som det offentlige Norge ønsker å fremme - har en egen profil. Gjennom sin kristne basis representerer misjonsorganisasjonene en annen og alternativ utviklingsfilosofi og bygger et universelt menneskesyn og et verdihierarki på en egen basis. På bakgrunn av at uavhengighet i forhold til staten og det offentlige er noe som hele Tvedts prosjekt går ut på å etterspørre, blir det underlig at han i den offentlige debatten om norsk utviklingspolitikk og dens profil velger å rette sitt aller sterkeste skyts mot den delen av norsk bistand som *faktisk* har en viss uavhengighet. (Jf hans dobbelkronikk i Dagbladet 1. mars, 2004.) Etter å ha rettet en gjennomgående kritisk analyse mot det norske sørpolitiske systemets trosbe-kjennelse til det man kan kalle "utviklingens evangelium" (se Tvedt: *Bilder av "de andre". Om utviklingslandene i bistandsepoken*, Oslo: Universi-

tetsforlaget, 1990), rettes de mediale kanonene ikke mot dette, men mot de eneste delene av systemet som faktisk har en annen trosbekjennelse i bunn.

Norsk misjons rolle som kanal for norsk utviklingshjelp og -samarbeid skal ikke være et fredet område eller unntatt offentlig kritikk. Norsk misjons utviklingsarbeid må underkastes like strenge krav til kvalitet, resultat og transparens – også når det gjelder hvordan offentlige midler brukes og hva de brukes til – som enhver annen offentlig eller frivillig aktør i feltet. Men med den massive tyngden, det voldsomme trykket og den manglende nyanseering i sin kritikk av misjonsorganisasjonene som mottakere og forvaltere av norske offentlige utviklingsmidler, faller Tvedt dels for eget grep.

En av hans kritiske innvendinger mot det sørpolitiske systemet er at det framstiller det slik at man gjennom dette taler, handler og har makt "på vegne av verdens fattige". En slik "stedfortredermakt" mangler etisk legitimitet og stenger en nødvendig samtale, hevder Tvedt.

Min påstand er at kritikken av misjonsorganisasjoners rolle i det sørpolitiske systemet får

en stedfortredende rolle. Hele det veldige arsenalet av kritisk analyse han retter mot det sørpolitiske systemet som han - og i noen grad også jeg - er en del av, retter han nå mot ett punkt i systemet: misjonsorganisasjonene som aktører med en egen – og i noen grad avvikende eller selvstendig - verdibasis. På den måten blir forskerens fundamentale kritikk opprettholdt, men samtidig ufarliggjort. Den rammer systemet som Tvedt kritiserer, men samtidig rammer den bare en del som er marginal, og derfor kan systemet leve med den. Samtidig kan kritikeren opprettholde sin fundamentale kritikk uten at den slår tilbake slik at han selv blir rammet av den. Det kan forklare disproporsjonaliteten mellom kritikken som denne bevegelsen utsettes for sammenlignet med f eks forskningsmiljøene, det øvrige frivillige Norge eller media (informasjonspusherne) i den offentlige debatten.

Nødvendig samtale

Tvedts mål er å få til en viktig og nødvendig intellektuell gjennomlufting. Men man kan frykte at på tross av intellektuell styrke, analytisk overskudd og språklig presisjon i hans bidrag, havner han likevel mer

i en slags dyneløfting som gjør fokus utydelig. Hans bidrag fører forhåpentlig til at bevisstheten om de politiske prosessene øker, og at samtalen om hvilken rolle Norge skal spille i verden, blir en debatt som føres på en politisk arena.

Det er viktig å holde samtalen om det sørpolitiske system levende. Arbeidet med å gjøre politiske prosesser politiske, er viktig. Samtalen om hvilken rolle Norge skal spille i verden, er en politisk debatt. Forholdet mellom det universelle og det kontekstuelle som basis for norsk sørpolitikk, må holdes fram. Avsløringene om USA's nedvurdering av f eks Genèvekonvensjonene og de konsekvenser det har for fangebehandling f eks i Irak, eksemplifiserer behovet. Avdekkingen av den gjensidige avhengigheten som det sørpolitiske systemet har ført til, er viktig for alle parter. Også Tvedts spørsmål etter etikk må tas på alvor (selv om man undrer seg over at etiske resonnementer deles i to typer, sinnelagetikk og konsekvensetikk). Stortingsmelding nr 35 (2003-2004), *Felles kamp mot fattigdom En helhetlig utviklingspolitikk*, har naturlig nok en annen tilnærming enn Tvedts kritiske utenfra-perspektiv. Men samtidig er flere

av hans anliggender integrert i meldingen. Blant annet ved at det gis et entydig signal om at utviklingssamarbeid skal måles på resultater og verken på intensjoner eller plangjennomføring.

Samtidig understrekes det entydig at basis for norsk engasjement gjennom alle kanaler som benyttes, er verdier og rettigheter som man velger å betrakte som universelle (selv om de kan utmyntes kontekstuellet), og der FNs menneskerettigheter utgjør en vesentlig basis. Dette uttrykkes slik i meldingen:

Målet for utviklingsarbeid er fattigdomsreduksjon. Resultatene måles i samarbeidslandene. Offentlige midler som bevilges til utviklingslandene må til enhver tid vurderes med hensyn til hvilke kanaler som i ulike sammenhenger bidrar mest til måloppnåelsen i hvert land (s. 176)

Dette bekreftes ved at målet for arbeidet defineres som fattigdomsreduksjon, og, hevder meldingen, dette dreier seg om universelle verdier og om allmenne menneskerettigheter. Det høver å slutte med følgende sitat: "Jeg blir ofte spurt

hva det mest alvorlige brudd på menneskerettighetene i dagens verden er. Svaret mitt er uten unntak: Ekstrem fattigdom.” (Mary Robinson, FN’s høykommissær for menneskerettigheter 1997-2002).

Kjetil Aano